

НІМЕЧЧИНА В НАТО ЗА ЧАСІВ “ЧЕРВОНО-ЗЕЛЕНОЇ” КОАЛІЦІЇ

Німеччина є досить активним членом Північноатлантичного договору. Ще більш активною в цьому напрямку вона стала після приходу до влади коаліції Шрьодер – Фішер.

До свого повернення до влади СДПН, наприклад, виступала за те, щоб будь-які міжнародні “миротворчі” операції проводились переважно з санкції Ради Безпеки ООН. “Зелені” взагалі були категоричні: тільки з такої санкції. Але під час перебування при владі “червоно-зелена” коаліція почала відступати від цієї позиції [1].

Зміну позиції можна прослідити на прикладі Косовського питання.

Значну еволюцію з початку югославської кризи до початку конфлікту у Косово зазнала балканська політика ФРН.

Міцна прив’язка ФРН до НАТО та Європейського Союзу, а НДР – до ОВД та Ради Економічної Взаємодопомоги обмежувала цікавість німців до Соціалістичної Федеративної Республіки Югославія. Але вже тоді Бонн був найбільшим торговельним партнером Югославії в Європі, а Західна Німеччина стала місцем роботи для сотень тисяч югославських іммігрантів.

Докорінні зміни геополітичної картини Європи та світу наприкінці 80-х років надали цим економічним зв’язкам політичного виміру.

Аналіз політики Німеччини на різних стадіях югославської кризи, аж до загострення конфлікту в Косово, говорить про те, що просте повернення до минулого не тільки не сумісне з якісно новими європейськими і глобальними реаліями, але й не відповідає геополітичним інтересам сучасної ФРН.

Економічний гігант не хоче більше залишатися політичним карликом, нести відповідальність за злочини нацистського режиму, котрого сьогоднішня політична еліта Німеччини, що народилася після війни, не знала. Саме ця задача була поставлена перед зовнішньою політикою країни коаліційним урядом на чолі з канцлером Герхардом Шрьодером.

Коли епіцентр югославської кризи перемістився з Боснії до Косово, уряд Шрьодера офіційно заявив про готовність направити солідний контингент бундесверу (3500 солдат при підтримці 14 літаків “Торнадо”) в складі сил НАТО контролю за виконанням сторонами умов мирного врегулювання. Тим самим Німеччина зробила офіційну заявку на рівноправну дипломатичну і військову участь у вирішенні конфлікту нарівні з іншими державами – учасницями Контактної гру-

пи. Але німецькі ЗМІ, як і деякі німецькі історики, дотримуються позиції, що США здійснили дипломатичний тиск на Німеччину у питанні про майбутню участь ФРН в операціях НАТО без мандату РБ ООН.

Треба зауважити, що ФРН не залишилась осторонь більш широкого міжнародного виміру косовського конфлікту – його взаємозв'язку з розробкою нової стратегічної концепції НАТО та “європейською обороною ідентичністю”. Німеччина дала згоду на використання альянсом військової сили проти СРЮ як засобу тиску на Белград, не дивлячись на те, що ще в грудні 1998 року міністр закордонних справ Йошка Фішер, виступаючи на сесії Ради НАТО в Брюсселі, висловився проти перетворення косовського прецеденту “з виключення у правило”, чого наполегливо домогались США. Отже, підтримуючи Сполучені Штати щодо майбутньої еволюції НАТО, каменем спотикання для якої міг стати конфлікт в Косово, ФРН у той же час прагнула не відриватись від своїх європейських партнерів по Європейському Союзу [2].

14 квітня 1999 року міністр закордонних справ Німеччини Й. Фішер представив у Брюсселі план угоди між НАТО та Югославією. Принципово новою частиною даного плану в порівнянні з домовленостями в Рамбуйє (конференція проходила 6-23 лютого 1999 року) стало втягування в процес мирного врегулювання Великої Вісімки. Тим самим до вирішення косовської кризи підключалась Росія, без посередництва якої неможливо було примусити Мілошевича піти на поступки. Основною метою плану Фішера, таким чином, “було вироблення за участі Росії резолюції Ради Безпеки, завдяки якій можна було би досягнути припинення повітряних ударів”.

Зазначений план був покладений в основу резолюції РБ ООН № 1244, котра була визнана сербською Скупщиною та Мілошевичем 3 червня 1999 року і, таким чином, безпосередньо сприяв досягненню мирного врегулювання між Північноатлантичним альянсом та Югославією, і тим самим припиненню повітряних ударів НАТО з 10 червня 1999 року [3].

Як голова ЄС, канцлер Німеччини Г. Шрьодер у квітні 1999 року прийняв російського прем'єра Є. Примакова після візиту останнього до Белграда. Не дивлячись на те, що передані Шрьодеру пропозиції президента Союзної Республіки Югославія були відхилені НАТО як недостатні, ФРН прагнула зберегти роль виразника не тільки загальних для країн НАТО, але і специфічних європейських інтересів в діалозі з Росією по ситуації в Косово та Югославії. Німецький представник першим на Заході заявив, що допускає можливість введення до Косово багатонаціональних миротворчих сил під прапором ООН або ОБСЄ, а не НАТО. Одночасно Європейський Союз за ініціативою

Німеччини висунув план комплексного вирішення косовської проблеми, котрий зачіпав би не тільки СРЮ, але й інші балканські країни, при фінансовій підтримці з боку ЄС [4].

Новий імпульс німецька зовнішня політика стосовно Балкан отримала в зв'язку зі зростанням етнічного протистояння в колишній югославській республіці Македонія. З початком 14 березня 2001 року боїв македонських збройних сил з сепаратистами з албанської "Визвольної національної армії" в місті Тетово етнічний конфлікт вступив у нову фазу розвитку. 6 серпня Північноатлантичний альянс заявив, що в разі успіху мирних переговорів, що розпочалися 28 липня, в Македонію з метою здійснення контролю над процесом роззброєння албанських екстремістів можуть бути відправлені більше 3 тисяч військових. Після підписання мирної угоди 13 серпня в Скоп'є НАТО підтвердило свій намір, і 17 серпня вперше підрозділи НАТО увійшли на територію Македонії. З 29 серпня в Македонію для участі в здійснюваній з 27 серпня операції "Основний врожай" прибув контингент бундесверу в складі 450 чоловік.

По завершенні операції "Основний врожай" 26 вересня члени НАТО дійшли угоди послати нове, менше за складом угруповання військ в Македонію для захисту міжнародних спостерігачів, котрі будуть слідкувати за виконанням мирної угоди.

Більшу частину угруповання складав німецький контингент. Нова операція отримала назву "Бурштиновий лис". 27 вересня НАТО попросило бундесвер прийняти командування над угрупованням. Відповідно до рішення НАТО, в операції були задіяні 1085 солдат, 600 з них – військовослужбовці Німеччини. В той же день бундестаг проголосував переважним числом голосів (528 голосів – "за", 40 голосів – "проти", десять утримались) за участь бундесверу в майбутній операції.

Описані вище події спричинили подальшу зміну положення Німеччини в системі міжнародних відносин. Вперше бундесвер виступає як представник "ведучої нації". Під командуванням бундесверу вперше перебуватимуть військові контингенти інших держав: Франції, Італії, Бельгії, Канади, Данії, Греції, Нідерландів, Польщі, Туреччини, Португалії та Норвегії. Звертає на себе увагу і заява міністра оборони Німеччини Рудольфа Шарпінга від 28 вересня 2001 року, в якій він говорить про можливість участі бундесверу в будь-якій антитерористичній операції без схвалення нижньої палати німецького парламенту – бундестагу. Доцільність такого кроку (здійснення якого означало кардинальний перегляд одного з головних принципів німецької зовнішньої політики) обґрунтовується Шарпінгом таким чином: "У випадку, якщо здоров'ю та життю військо-

вослужбовців загрожує небезпека, згода парламенту може бути отримана постфактум” [5].

Використання частин бундесверу в операціях НАТО – принципово нове явище німецької зовнішньої політики. Вперше з 1945 року бундесвер вів військові дії за межами Німеччини як самостійне формування. Правовою основою цих дій було рішення Федерального Конституційного Суду ФРН від 12 липня 1994 року, у відповідності з яким інтереси оборони дозволяють Німеччині брати участь у заходах колективної безпеки, застосовуючи сили бундесверу за межами Німеччини та членів Північноатлантичного альянсу. Конституційний Суд постановив, що “миротворчі групи та заходи по підтримці миру є частиною системи колективної безпеки ООН” [6].

Своєрідним моментом істини виявилась ситуація в Іраку, який окупували сили американсько-британської коаліції. Іракська криза виявила серйозні передумови для майбутніх фундаментальних змін не лише в регіоні Близького Сходу, а й у системі трансатлантичних відносин. Лідери Німеччини та Франції (за підтримки Росії та Китаю) на початку 2003 року наполягали на можливості розв’язання проблеми дипломатичним шляхом і відкидали доцільність військового втручання.

Серйозним випробуванням євроатлантичної солідарності тоді стала відмова Німеччини, Франції та Бельгії надати додаткову військову допомогу Туреччині у разі початку війни з Іраком на нараді комітету військового планування НАТО. Оскільки усі рішення в НАТО приймаються на основі консенсусу, відмова трьох членів означала зняття питання з розгляду, що викликало різке невдоволення і критику Сполучених Штатів.

Війна в Іраку стала випробуванням для єдності Євросоюзу та ідеї трансатлантичної єдності в цілому. ФРН і Франція виступили з різкою критикою дій США стосовно Іраку, тоді як ряд країн Центрально-Східної Європи виступили на боці антиіракської коаліції [7].

Це стало ще однією проблемою, яка проявилася під час іракської кризи. Таким чином, Європа, за висловом американського міністра оборони Д. Рамсфелда, виявилася розколотою на “нову” та “стару”. 2 травня 2003 року США прийняли рішення надати Польщі контроль над однією з трьох “стабілізаційних” зон Іраку. Зайвого роздратування додала пропозиція польського міністра оборони Є. Шмадзінського щодо застосування у польській окупаційній зоні німецьких та датських військ під польським командуванням.

Міністр оборони ФРН П. Штрук тактовно охарактеризував цю пропозицію як “доволі дивну”, проте німецька преса була більш відвертою, назвавши виявом нахабства і самовпевненості з боку еконо-

мічно і технологічно слабкої Польщі таку пропозицію своєму головному покровителю в ЄС.

Така ситуація не сприяла налагодженню відносин між старою і новою Європою, більше того, спостерігалось відчуження у відносинах між Польщею та Німеччиною, зумовлене намаганням першої стати найкращим партнером Сполучених Штатів у Європі, тобто, претендуючи на роль, яку до останнього часу успішно виконувала Німеччина [8].

Треба зауважити, що розкол в європейському таборі, викликаний війною в Іраку, народив антивійськову коаліцію у складі Німеччини, Франції та Росії. З легкої руки західних ЗМІ, головним чином американських та британських, такий союз нарекли як “потрійний”. Робився акцент на початковій хиткості антивоєнної коаліції та на корисних інтересах кожної з сторін.

Але більш уважний розгляд феномену “потрійного союзу” дозволяє зробити деякі висновки відносно об’єктивних причин, що сприяли появі цього нового, тимчасового та юридично неоформленого геополітичного утворення. Головна причина крилася перш за все у поведженні США на етапі підготовки до війни, під час військової операції та після її завершення.

На етапі підготовки до війни, коли президент Буш в спробі одразу отримати схвалення на війну з боку ООН наштовхнувся на рішучий супротив ряду країн, в числі котрих опинились Німеччина, Франція та Росія, він наважився піти на обхідний маневр та розпочав війну без мандату ООН. При цьому відмова підтримати війну мотивувалась трьома країнами, дві з яких були членами Ради Безпеки, тим, що Вашингтон та Лондон не змогли надати переконливих доказів зв’язку Саддама Хусейна з терористичною організацією “Аль-Каїда”, а також відсутністю доказів наявності у Іраку зброї масового знищення.

Цілком природно, що, зайнявши таку позицію до початку війни, Німеччина, Франція, Росія та цілий ряд інших країн рішуче відмовились брати участь у самій війні. Тому вже після завершення військової операції, коли президент Буш та прем’єр Тоні Блер потирали руки від успішного проведення кампанії та відчували смак великих дивідендів від доступу до іракської нафти, три європейські країни автоматично були занесені Америкою в список “аутсайдерів”. Але, враховуючи велику зацікавленість перш за все Росії, потім Франції та в меншій мірі – Німеччини в нафтовому комплексі Іраку та в поверненні боргів, ці три країни продовжували вбачати єдину можливість правильного виходу з критичної ситуації тільки за допомогою апеляції до ООН. У підсумку персональні інтереси кожної з цих країн мимоволі співпали, що й поро-

дило появу “потрійного союзу”. Таким чином, це була не змова, а природне зближення сторін на ґрунті співпадання інтересів [9].

Ще одна проблема для розвитку НАТО – створення єдиної європейської армії, де не останню роль відіграє Німеччина. Але щоб не сваритися з альянсом, канцлер Німеччини Герхард Шрьодер погодився обмежити сферу відповідальності оборонних структур Євросоюзу, що формуються, вирішивши піти на поступки США та Великобританії. Шрьодер відмовився від планів створення командного штабу збройних сил ЄС та запропонував створити тільки центр стратегічного планування. На думку канцлера, підготовкою великих операцій повинні займатися штаб-квартири в окремих країнах разом зі структурами НАТО.

Плани по створенню командних структур Євросоюзу викликають різке невдоволення з боку США. В жовтні 2003 року посол США в НАТО Ніколас Бернс назвав плани Європейського Союзу по створенню власної системи оборони “однією з найбільших загроз трансатлантичному співробітництву” [10].

Але незважаючи на існуючі протиріччя між Німеччиною та іншими членами НАТО, сьогодні можна констатувати, що трансатлантичне партнерство залишається основним принципом зовнішньої політики. Навіть один з розділів Програми Соціал-демократичної партії Німеччини має назву – “НАТО – один з головних стовпів нашої безпеки”. В ньому, зокрема зазначено: “НАТО необхідна для безпеки та стабільності у Європі. Ми прагнемо в рамках НАТО до рівноправного партнерства між Європою та США. Глобальна монополія на всесвітню безпеку належить виключно Об’єднаням Націям. Операції НАТО, що здійснюються за рамками умов оборонного договору, потребують мандату ООН або ОБСЄ” [11].

Підсумовуючи все вищенаведене, треба сказати, що Німеччина поки не зацікавлена в згортанні американської військової присутності в Європі: адже тоді економічна наддержава ФРН, безумовно, буде залежати від двох європейських військових наддержав – Франції та Великої Британії. Бундесвер уже вийшов за зону відповідальності НАТО, але Федеративна Німеччина ще обмежена в військовому зростанні.

Стає зрозумілим, що євроінтеграційні заходи, вжиті європейськими державами наприкінці ХХ – на початку ХХІ століття, одним з ініціаторів яких завжди виступає Німеччина, спрямовані на створення рівнозначного США геополітичного центру в системі багатополосного світу.

Участь ФРН у процесі врегулювання міжетнічних конфліктів в Косово та Македонії в 1998 – 2001 роках призвела до трансформації

німецької зовнішньої політики. В той час, як ще в 1998 та на початку 1999 року Німеччина стосовно проблем албанського населення в Косово трималася зовнішньополітичного курсу, основні положення якого диктував Вашингтон, після початку повітряних бомбардувань Югославії авіацією НАТО німецький МЗС виявив високу активність, показав гнучкість політичної лінії та продемонстрував готовність до співробітництва з російською стороною заради досягнення мирної угоди.

Таким чином, ми можемо говорити про зростаючу самостійність зовнішньої політики Німеччини, пов'язаної з успіхами німецького міністерства зовнішніх справ на міжнародній арені в період кризи в Косово, та багато в чому обумовленої економічною могутністю Німеччини. За словами статс-секретаря міністерства закордонних справ Вольфганга Ішінгера, "відтепер Федеративна Республіка Німеччина може зробити внесок у вирішення... крупних проблем, що відповідають її вазі, її ролі, її економічній могутності та структурі збройних сил". Вищенаведені події, а саме – передача військових контингентів країн-учасниць операції "Бурштиновий лис" під командування бундесверу, свідчить про все більш зростаючу роль Німеччини в структурах НАТО та на міжнародній арені. В той же час не можна забувати, що тоді Берлін ще залишався молодшим партнером Вашингтона та нарівні з Великобританією є найближчим союзником США [12].

І оскільки США щонайменше в два наступні десятиріччя будуть домінувати в світовій політиці, зрозуміло, що зовнішня політика "важливих" світових держав буде, скоріше, ще сильніше, ніж у минулому, орієнтуватися на них.

А надто це стосується Німеччини, якщо уважніше роздивитися ще й досі одну з найважливіших задач німецької зовнішньої політики – консолідацію процесу європейської інтеграції та пов'язане з цим співробітництво з Францією, котре стало новим постійним об'єктом американських санкцій. Правда, щоб не тільки зберегти, а й підвищити керованість збільшеного Євросоюзу, тісного погодження з Францією вже недостатньо, але воно, як і раніше, необхідне.

Але в порівнянні з минулим погодження з багатьох причин здобути значно важче: по-перше, стара рівновага між головною політичною державою Францією та економічною державою Німеччиною порушена через збільшення претензій Німеччини на участь у світовій політиці. По-друге, розширення ЄС на Схід продовжує зміщати баланс інтересів та впливу на користь Німеччини, і по-третє, з кожним кроком інтеграції все жорсткіше зіштовхуються один з одним різні державні та конституційні традиції [13].

1. Овинников Р. Куда толкают Германию // Правда. – 1999. – 5 августа (№ 37). – С. 3. 2. <http://www.propagandist.narod.ru/yugoslav/book/chapter5.htm> – Особенности балканской политики Германии. 3. <http://www.dgap.org> – Krause J. Deutschland und die Kosovo-Kriese. 4. <http://www.propagandist.narod.ru/yugoslav/book/chapter5.htm> – Там само. 5. <http://de.fc.yahoo.com/k/kosovo.html>. 6. <http://de.fc.yahoo.com/k/kosovo.html>. 7. Орлик В. В. Кто господар у “Європейському домі”? Вплив франко-німецьких ініціатив на процеси євроінтеграції // Політика і час. – 2004. – № 7 – 8. – С. 124-125. 8. Орлик В. В. Там само. – С. 126. 9. Королев В. И. “Император вся Земли”, или За кулисами “нового мирового порядка”. – М. – 2004. – С. 347-348. 10. <http://www.Lenta.ru> – Шрёдер решил не ссориться с НАТО из-за будущей европейской армии. 11. <http://www.imperativ.net/imp5/15.html> – Программа Социал-демократической партии Германии: “Труд, Обновление, Справедливость”. 12. <http://www.aicgs.org> – Ischinger W. Kosovo: Germany considers the past and looks to the future. 13. <http://www.soz.uni-frankfurt.de/hellmann/> – Гунтер Хельманн. Кризис и перспектива германской внешней политики.

В. Войналович

**ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА ЩОДО РЕЛІГІЇ
ТА РЕЛІГІЙНИХ ІНСТИТУЦІЙ В УКРАЇНІ У 1940-1960-х рр.:
ТЕОРІЯ ТА МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ**

Дослідження політичного впливу держави, яка переслідує власні і, як правило, багаторівневі цілі щодо релігійних інституцій, котрі, у свою чергу, надихаються своїми внутрішніми настановами й ціннісними системами, становить самостійну міждисциплінарну проблему, що знаходиться на перетині низки соціальних і гуманітарних наук. Релігія старша і за право, і за державу. “...Вдивляючись у минувшину, ми бачимо там народи, які не знали вогню або колеса, але не знаходимо там народів, які б не знали релігії”¹, – писав з цього приводу англійський філософ Дж. Мур. Водночас говорити про державну політику щодо релігії й релігійних інституцій в суспільствах, де “все є релігія і все є право”, було б, очевидно, передчасним. Згідно з Г. Зімме-лем, ранні форми розвитку культури взагалі позначені відсутністю більш або менш міцних і тривких органічних спільнот, які водночас не були б культовими організаціями².